

definisati ili kao državu svih njenih građana ili kao multikulturalnu političku zajednicu, pre svega iz jednog pravnčkog razloga: država nije ničije privatno vlasništvo, pa ni vlasništvo srpskog naroda. To što su Srbi slučajno većina, ne znači da je ovaj prostor u njihovom privatnom vlasništvu.

A pisma treba da budu ravnopravna, mislim de je to elementarna stvar. Imate ono pitanje šta znači dobro definisati brak. To je zajednica muškarca i žene koja im garantuje ravnopravnost. Dobra ustavna odredba kaže da je brak slobodna ravnopravna zajednica odraslih ljudskih bića što uključuje homoseksualni brak, što je jedna liberalna odredba. Treba se čuvati odredaba koje u određenom tumačenju mogu ograničiti nečiju slobodu. Amerikanci su imali gomilu problema kada su pisali ustav: problem ropstva, problem različito razvijenih regiona, problem onih koji su videli sebe van zajednice, protiv onih koji su hteli jaku zajednicu. Amerikanci su rešili problem tako što su ustanovili kategoriju onog što oni zovu geg rules – pravilo izbegavanja. Znači, ono što je problem nećemo staviti u ustav, pravićemo se ljudi. Zato je pitanje ropstva i pitanje ravnopravnosti i oslobođenja crnaca došlo na dnevni red tek nakon građanskog rata. Dakle, jedan je pristup da se tehnički koncentrišete na one probleme koji su jako bolni. Kažete ovo je najvažnije, jer je to naš najveći problem. I onda to stavite u ustav. Ali šta se događa. Taj problem se prevaziđe relativno brzo, a to ostane u ustavu.

Šta da radite sa odredbom koju ste stavili da biste rešili konkretan problem. Problem ste rešili i sad ta odredba visi i neko može da počne da je zloupotrebljava. Većina ustava postkomunističkih regija reagovala je tako što su ustavi pretvoreni u instrumente vladavine. Dakle, tehnički pristup koji je ustav, kako da kažem, napunio tim normama koje su se identifikovale sa problemima. Tako da imate dosta tih postkomunističkih ustava koji danas imaju problem, jer su mnoga od tih pitanja iz 1989. prevaziđena. To je sad ostalo i opet imate problem tumačenja. Šta ćemo s tim? Ne mogu da se slože da to uklone i to je sindrom Švajcarske, koja ima ustav iz 1874. I onda su oni doneli jedan liberalni ustav složene države i to je pomoglo da se Švajcarska politički stabilizuje. Onda su se počeli pojavljivati problemi u tumačenju i u primeni, jer je ustav postepeno zastarevao. Međutim, oni se nisu usudili da ga menjaju, nego su dodavali sve i svašta u taj ustav. Užasno smešno štivo. Tamo je bilo svega i svačega. Svaki je član imao deo pod a, b, c, d... Jedino nisu uspeli da daju ženama pravo glasa do 1971. godine. Onda su, nakon višedecenijskog mučenja, konačno promenili taj ustav. S jedne strane, imate svest da je naš ustav jako loš, jer smo ga koristili kao tehnički instrument da rešavamo razne bizarne probleme. S druge strane, imate strah, o bože, pa ova zajednica ipak dobro funkcioniše, šta će biti ako mi taj ustav sada uklonimo i pojave se neki problemi koje mi sada ni ne sanjamo. Ovo je ustav koji je grozan, užasno ga je čitati. Postoji ta politička svest koja smatra da ukoliko mi funkcionišemo onda je to dobro. Zato su se Švajcarci mučili i na kraju jedva doneli ustav.

Dakle, idelanog rešenja nema. Ali mislim da je jedan od najboljih ustava ruski Ustav, izuzev onog dela o odnosima u Federaciji, koji je potpuno konfuzan sa stanovišta ljudskih prava. Kada govorimo o čitanju ustava, govorimo iz jedne perspektive, kada govorimo o pisanju ustava, govorimo iz druge perspektive. Ja idealistički verujem da je još uvek važno ono što je napisano u ustavu. Moja perspektiva je realistička perspektiva nekoga ko je dosta stariji i koji je proživeo vreme pravnog voluntarizma, gde je vladala ona stara Lasalova čuvena izreka da je pitanje ustava u stvari pitanje političke moći. Ko drži moć taj faktički drži i ustav. Šta je ustav? To je pitanje ko drži materijalnu moć u rukama. Moj je idealistički san, kako je to rekao Urih Projz, da se ta jednačina preokrene i da se kaže da su pitanja moći u stvari pitanja ustava. Kada se pitamo o moći moramo da pogledamo šta piše u ustavu. To jeste idealizam,